

Zwoliński, Krzysztof

Pierwsze lata władzy ludowej w Pruszkowie (II)

Przegląd Pruszkowski nr 2, 1-20

1980

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Pierwsze lata władzy ludowej w Pruszkowie (II)

Towarzystwo Akcyjne Fabryk Ołówków Stanisław Majewski i Spółka — jeden z najstarszych i największych zakładów produkcyjnych w Pruszkowie, nie był ograbiony ani zniszczony przez okupanta. Mógł też prawie natychmiast po wyzwoleniu wznowić produkcję. W dniu 17 stycznia 1945 r. załoga powołała już Komitet Zakładowy, w skład którego wchodziła członkowie PPR, PPS i bezpartyjni. Komitet wspólnie z właścicielami Spółki Akcyjnej sprawował władzę, organizował wznowienie produkcji i wytyczał kierunki działania zakładu w nowych warunkach społeczno-politycznych kraju. Mimo ograniczeń i trudności z zaopatrzeniem surowcowym, produkcja fabryki w 1945 r. osiągnęła już 12 mln sztuk wyrobów w kilku podstawowych asortymentach, co stanowiło nieco powyżej 33% stanu z 1938 r. Zatrudnienie wynosiło w kwietniu 1945 r. już 340 osób i było prawie równe poziomowi z okresu przedwojennego, a rok później — 514 osób, w tym 60 pracowników umysłowych. Utworzona została komórka PPR, której pierwsze zebranie organizacyjne z udziałem 14 członków odbyło się 12.III.1945 r. W skład władz komórki wybrano: Wiktora Lesiewicza — sekretarz, Kazimierę Kamińską i Edwarda Kamińskiego. Działała także organizacja PPS, która była znacznie liczniejsza. W skład Rady Zakładowej Związków Zawodowych wybranej w maju 1945 r. wchodziło 7 członków PPS i 2 PPR. Stanowisko dyrektora zakładu objął Stanisław Majewski — był współwłaściciel, dyrektora d/s administracyjno-handlowych — Leszek Majewski — były współwłaściciel i dyrektora technicznego — Zaborski — był współwłaściciel.

Od pierwszych dni uruchomiona została stołówka zakładowa, wydająca w dni robocze porcję zupy i 100 gramów chleba każdemu pracownikowi. Inną formą pomocy materialnej dla załogi było przydzielenie deputatów żywnościowych oraz bezpłatnie odzieży i ubrań roboczych. Funkcjonowała też zakładowa przychodnia lekarska, żłobek i świetlica.

Do 1 stycznia 1947 r. fabryka stanowiła własność Spółki Stanisława Majewskiego.¹⁰⁶

W styczniu 1945 r. wznowiła produkcję Fabryka Fajansów Daab i Galler, która od września tego roku przeszła pod Zarząd Tymczasowy. Tu także zniszczenia wojenne były bardzo małe. W kwietniu 1945 r. fabryka zatrudniała 59 osób i wyprodukowała w tym miesiącu 20 550 sztuk wyrobów gotowych oraz 38 000 sztuk półfabrykatów. Dyrektorem był Henryk Pawełczyński, a jego zastępcą inż. Ignacy Dobrowolski. Działały organizacje PPR — sekretarz Tadeusz Sydor i PPS. W skład Rady Zakładowej wybranej w październiku 1945 r. wchodziła: Piotr Adamiak, Stanisława Czarnecka, Jan Dzikowski, Stefan Gajewski i Władysław Matrzak. Funkcjonowała stołówka fabryczna wydająca codziennie pracownikom gorącą zupę.¹⁰⁷

Fabryka Ultramaryny Sommer i Nower S.A. w Pruszkowie, w wyniku rabunkowej gospodarki okupanta, szybko została doprowadzona

do ruiny tak, że we wrześniu 1942 r. została zamknięta. Wtedy też około 60% maszyn i urządzeń fabryki zostało wywiezionych do innych pokrewnych zakładów. To zadecydowało, że po wyzwoleniu fabryka nie była w stanie zaraz wznowić produkcji, chociaż podstawowe maszyny i stałe urządzenia wyposażenia technicznego były na miejscu. Doprowadzenie do pełnego uruchomienia fabryki wymagało więc rewindykacji brakujących maszyn i urządzeń, kredytów, surowców oraz środków transportu. Wszystkie te zadania zdołano wykonać do marca 1945 r. Wtedy też uzyskano pierwsze 15 ton półfabrykatu z pieców firmy Zecer i Werner w Strachówku koło Pruszkowa i zaczęto stopniowo uruchamiać produkcję. Rozpoczynano z 20-osobową załogą, a w kwietniu 1945 r. pracowały już 32 osoby. Do końca roku zdołano wyprodukować 3 772 tony farbk.

Inicjatorem i organizatorem wszelkich poczynań w zakresie uruchomienia fabryki był Jerzy Iwanow, wspomagany przez Władysława Szymańskiego — jej kierownika sprzed 1939 r., który objął funkcję dyrektora technicznego. Fabryka należała do Zjednoczenia Chemicznego Farb i Lakierów i pozostawała pod Zarządem Tymczasowym. Zorganizowane zostały na jej terenie związki zawodowe oraz komórka PPR — sekretarz Jerzy Iwanow, do której w październiku 1945 r. należało 5 członków.

Fabryka Pilników Hozer i S-ka — stanowiąca własność prywatną — rozpoczęła produkcję zaraz po wyzwoleniu. W kwietniu 1945 r. zatrudnionych tu było 62 pracowników, ale nikiłe zamówienia na wyroby w tym czasie, a także brak węgla groziły redukcją załogi. Dyrektorem fabryki był jej współwłaściciel Hozer. Prywatny charakter fabryki wykazywał szczególną potrzebę szybkiego zorganizowania komórki PPR. Zadanie to miał wykonać m.in. Marian Kielak z „Mechaników”, który 23 I 1945 r. rozpoczął tu pracę i wspólnie ze Stefanem Głodkowskim i Bolesławem Smoleńskim utworzył komórkę PPR. Po kilku dniach podjęło tu pracę jeszcze 8 członków PPR. Sekretarzem komórki był Stefan Głodkowski. Ożywioną działalność prowadziła Rada Zakładowa w składzie: Witold Janowski, Marian Kielak, Stanisław Prusak, Bolesław Smoleński, Edmund Trojan.¹⁰⁹

W lutym 1945 r. uruchomiona została Mokotowska Fabryka Chemiczno-Farmaceutyczna S. A. Oddział w Pruszkowie, dostarczając na rynek podstawowych leków. W kwietniu 1945 r. w fabryce zatrudnionych było 52 r. robotników. Czynną była stołówka zakładowa. Zarząd fabryki stanowili jej właściciele: mgr Jerzy Gąsecki — kierownik techniczny i Stanisław Gąsecki — kierownik handlowy. W skład Rady Zakładowej wchodził: A. Długosz, Ryszard Rott i Rucińska¹⁷⁰.

„Kemi” — prywatna wytwórnia materiałów bitumicznych i izolacyjnych uruchomiona została w kwietniu 1945 r. przy stanie 8 zatrudnionych w tym 4 robotników wykwalifikowanych. Był to zakład wysoce zmechanizowany o zdolności produkcyjnej 600 ton miesięcznie przy jednej zmianie.¹¹¹

Ponadto uruchomione zostały i inne mniejsze zakłady przemysłu drobnego w mieście, jak zakłady ślusarskie, wytwórnie wód gazowych, cukierków, materiałów biurowych, wyrobów papierniczych, drukarnia¹¹². Tak więc w 1945 r. wszystkie zakłady produkcyjne Pruszkowa zaczęły dostarczać na rynek pierwsze towary.

Reaktywowały bądź zapoczątkowały swoją działalność w mieście liczne organizacje społeczne, kulturalne i sportowe jak: Straż Pożarna, Polski Czerwony Krzyż, Towarzystwo Przyjaciół Żołnierza, Liga Morska, Liga Kobiet, Związki Inwalidów, Robotnicze Towarzystwo Przyjaciół Dzieci¹¹³, Robotniczy Klub Sportowy „Znicz”, Towarzystwo Cyklistów, Robotniczy Klub Sportowy „Mechanik”. Pod patronatem Związku Zawo-

dowego Kolejarzy powstała biblioteka, orkiestra dęta i zespół teatralny, które działały w Domu Kultury Kolejarza. Druga orkiestra dęta powstała w Fabryce Majewskiego. Zorganizowanych zostało 9 świetlic zakładowych, związkowych i organizacji społecznych¹¹⁵. Na początku 1947 r. z inicjatywy Jana Kędzierskiego, Karola Mielczarka, Wacława Bronowicza i Wacława Mańkowskiego zorganizowany został oddział Związku Uczestników Walki Zbrojnej o Niepodległość i Demokrację.¹¹⁶

Wszystkimi ważniejszymi poczynaniami w mieście w tym trudnym i burzliwym okresie, kierował Komitet Miejski Polskiej Partii Robotniczej. W skład KM PZPR w pierwszych dniach odzyskania niepodległości wchodził: Antoni Chmielewski, Feliks Kędzierski, Jerzy Kłociński („Piotr”), Feliks Knapp („Józek”), Zbigniew Knap („Wacek”), Tadeusz Kwiatkowski („Witek”), Wacław Maliga („Jaksa”), Bolesław Polak („Budzik”), Józef Słota („Wolin”), Stanisław Stachacz („Wiktor”)¹¹⁷.

Wielce korzystny wpływ na programowanie i skuteczność działania KM PPR w tym początkowym okresie wywierała okoliczność, że na terenie Pruszkowa mieściła się wówczas siedziba Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Partii Robotniczej. Stwarzało to sprzyjające warunki do korzystania z konsultacji i bezpośredniej pomocy instancji wojewódzkiej.

Już 23 I 1945 r. w Pruszkowie odbyła się narada o charakterze informacyjno-instruktażowym dla aktywu partyjnego z nowo wyzwolonych terenów lewobrzeżnej części województwa warszawskiego. Uczestniczyli w niej delegacje Komitetów dzielnicowych PPR z Żyrardowa, Skierniewic, Sochaczewa, Łowicza i liczna grupa członków partii z Pruszkowa, łącznie około 300 osób. Z ramienia władz centralnych w naradzie udział wzięli: Władysław Gomułka — sekretarz KC PPR, Helena Kozłowska „Ola” przedstawicielka KC PPR i Krajowej Rady Narodowej, inż. Bolesław Rumiński — przedstawiciel Rządu Tymczasowego RP (który od 4 lutego 1945 r. został pełnomocnikiem Rządu na wojew. warszawskie), mjr Jano — przedstawiciel Armii Czerwonej przy Rządzie Tymczasowym RP. Obrady otworzył Henryk Szafranski — przewodniczący Wojewódzkiej Rady Narodowej. W czasie narady nakreślono robotniczy program najbliższych zadań stojących przed Polską Partią Robotniczą i władzą ludową na wyzwolonych terenach lewobrzeżnej Warszawy. Przedstawiciele poszczególnych dzielnic partyjnych złożyli informacje ze swoich pierwszych poczyniń nad organizowaniem władzy ludowej, życia społecznego, uruchomieniem zakładów produkcyjnych.¹¹⁸

Z każdym dniem na terenie Pruszkowa powracało coraz więcej działaczy PPR, rozproszonych w ostatnich dniach wojny groźbą aresztowań. W dniu 27 stycznia 1945 r. odbyło się posiedzenie KM PPR na którym dokonano oceny aktualnej sytuacji politycznej i gospodarczej w mieście, oraz przeprowadzono wybory do egzekutywy Komitetu Miejskiego. Funkcję I Sekretarza Komitetu Miejskiego PPR powierzono Wacławowi Malidze, II sekretarza Feliksowi Knapowi, a instruktora do spraw przemysłu Tadeuszowi Kwiatkowskiemu.¹¹⁹ Początkowo siedziba KM PPR mieściła się w budynku ZZK, a od kwietnia 1945 r. przy ul. Kraszewskiego 23.

Kolejne zebranie Komitetu Miejskiego PPR odbyło się 31 I 1945 r. Z ramienia centralnych, wojewódzkich władz partyjnych i państwowych, oraz Wojska Polskiego uczestniczyli w nich Helena Kozłowska, Ryszard Strzelecki, kpt. Stanisław Januszewski (od 20 II 1945 r. II Sekretarz WKW PPR) i Stanisław Idzikowski. Najważniejsze problemy i zadania, które stały się aktualne przed narodem polskim, przedstawiła zebrany Helena Kozłowska występująca w imieniu Komitetu Centralnego PPR i Krajowej Rady Narodowej. Informacje o stanie organiza-

cyjnym Miejskim Rady Narodowej i jej głównych problemach pracy, złożyła sekretarz MRN Irena Ciesielska. Do najważniejszych, najpilniejszych, a zarazem najtrudniejszych do rozwiązania problemów należały kwestia oprowizacji mieszkańców miasta i ich warunki lokalowe. Zagadnienia te znalazły się też w centrum uwagi wszystkich dyskutantów. W sprawach organizacyjnych poinformowano zebranych, że do końca stycznia 1945 r. zaewidencjonowano w KM PPR 119 członków partii i 78 sympatyków.¹²⁰ Należy tu nadmienić, że w okresie okupacji pruszkowska organizacja PPR liczyła około 90 członków.¹²¹

Jedną z powszechnie stosowanych form pracy propagandowej i agitacyjnej Polskiej Partii Robotniczej w pierwszym okresie po wyzwoleniu, było organizowanie wieców i manifestacji. Ich nośność polityczna i skuteczność oddziaływania były bardzo szerokie i wielce wymowne.

W Pruszkowie, pierwszy ogólny wiec z udziałem członków wszystkich partii, stronnictw politycznych i organizacji społecznych działających w mieście zwołany został przez Komitet Miejski PPR w dniu 4 lutego 1945 r. o godz. 13.30 w lokalu Związku Zawodowego Kolejarzy, przy ul. Warszawskiej. W imieniu KM PPR wiec otworzył Feliks Knap, a przemówienia programowe wygłosili: Stanisław Idzikowski — przedstawiciel KW PPR i kpt Stanisław Januszewski — przedstawiciel Wojska Polskiego. Nakreślili oni główne zadania stojące przed narodem polskim w zakresie utrwalania władzy ludowej, przeprowadzenia reformy rolnej i odbudowy kraju ze zniszczeń wojennych.¹²²

W pierwszych dniach lutego 1945 r. dokonano zmiany na stanowisku II sekretarza KM PPR. W miejsce Feliksa Knapa powołany został Józef Słota. Knap pozostał nadal pracownikiem KM PPR. W tym czasie obok sekretarzy — pracowali tu także: Ryszard Bączek, Maria Bełczewska, Antoni Chmielewski, Kaczanowski, Zygmunt Pietrusiński, Władysław Piątek, Jerzy Pobożny, Arkadiusz Szczucki i Szelągowska.¹²³ Natomiast skład egzekutywy KM PPR w pierwszej połowie marca 1945 r. był następujący: Waclaw Maliga I sekretarz, Józef Słota — II sekretarz, Kędzierski, Józef Knap, Władysław Piątek, Józef Plewa, Bolesław Polak, Michał Roszkowski i Stanisław Stachacz.¹²⁴

18 marca 1945 r. obradowała Miejska Konferencja Partyjna z udziałem 75 delegatów. Omawiała aktualną sytuację gospodarczo-polityczną w poszczególnych fabrykach jak i w mieście, wytyczono dalsze zadania i kierunki działania Komitetu Miejskiego, oraz dokonano wyboru nowych władz. W związku z tym, że Waclaw Maliga powołany został 15 marca 1945 r. przez Miejską Radę Narodową na wiceprezydenta Pruszkowa¹²⁵, a Józefa Słotę Warszawski Komitet Wojewódzki skierował na I sekretarza Komitetu Powiatowego PPR w Węgrowie¹²⁶. Konferencja zwolniła ich z funkcji sekretarzy wybierając jednocześnie Antoniego Chmielewskiego I sekretarzem KM PPR w Pruszkowie, Józefa Ciesielskiego II sekretarzem i Jana Fabisiewicza III sekretarzem.¹²⁷

Pod koniec marca 1945 r. wśród członków PPR na terenie Pruszkowa zarysowały się oznaki zniechęcenia, spowodowane bardzo trudną sytuacją materialną i aprowizacyjną — szczególnie w żywność w mieście. Malali entuzjazm i zapał w pracy, które cechowały ludzi w pierwszych tygodniach odzyskania niepodległości. Zjawisko to, tak bardzo istotne i niepokojące było przedmiotem obrad KM PPR w dniu 30 III 1945 r. W wyniku wszechstronnego przedyskutowania problemu, postanowiono nasilić pracę organizacyjną i polityczną wśród członków partii.¹²⁸

W czerwcu 1945 r. Antoni Chmielewski przeszedł do pracy w Warszawskim Komitecie Wojewódzkim PPR, a funkcję I sekretarza KM PPR w Pruszkowie powierzono Janowi Fabisiewiczowi.

W Komitecie Miejskim PPR pracowali wówczas: Zdzisław Brzozowski — instruktor do spraw organizacyjnych, inż. Arkadiusz Szczu-

cki — instruktor do spraw przemysłu, Stanisław Bartzak, instruktor do spraw propagandy, Bolesław Bałdys — instruktor do spraw kadrowych¹²⁹.

W październiku 1945 r. zaszły kolejne zmiany na stanowiskach sekretarzy Komitetu Miejskiego PPR w Pruszkowie. Funkcję I sekretarza objął Stanisław Bartzak, którą pełnił już do Zjednoczenia, a II sekretarza Zdzisław Brzozowski¹³⁰. W tym czasie pruszkowska organizacja partyjna dokonała też wyborów delegatów na I Zjazd PPR. Zostali nimi Arkadiusz Szczucki i Marcin Żyrek.¹³¹

30 XII 1945 r. odbyły się wybory nowego składu Komitetu Miejskiego PPR w Pruszkowie. Organizacja miejska liczyła wówczas 487 członków skupionych w 26 kołach. Na członków Komitetu Miejskiego zostali wybrani: Bolesław Bałdys, Stanisław Bartzak, Zdzisław Brzozowski, Jan Ciesielski, Stanisław Dobrzyński, Piotr Dzikowski, Antonina Bratkowska, Władysław Jankowski, Augustyn Jendernalik, Feliks Kędziercki, Marian Kielak, Władysław Kowalczyk, Tadeusz Kowalski, Józef Łukasik, Waclaw Maliga, Władysław Matrzak, Józef Misiek, Władysław Orczewski, Stanisław Stopiński, Arkadiusz Szczucki, Zenon Tambelli, Stefan Urbański, Marcin Żyrek. Na sekretarzy wybrano ponownie Stanisława Bartzaka i Zdzisława Brzozowskiego.¹³²

24 marca 1946 r. obradowała w Pruszkowie Miejska Konferencja Wyborcza delegatów na pierwszą konferencję partyjną województwa warszawskiego. Poruszono na niej m.in. sprawę konieczności zacieśnienia współpracy z PPS. Delegatami na konferencję wojewódzką (która odbyła się w dniach 5—6 maja 1946 r. zostali wybrani: Bolesław Bałdys, Stanisław Bartzak, Kazimierz Chmielewski, Władysław Kowalczyk, Wiktor Lasiewicz i Stanisław Stopiński.¹³³

W związku z przejściem Zdzisława Brzozowskiego do pracy w Państwowym Szpitalu w Tworkach, Konferencja powołała na II sekretarza KM PPR Bolesława Bałdysa, który sprawował tę funkcję do połowy 1947 r. Po nim, II sekretarzem Komitetu Miejskiego został wybrany Wiktor Lesiewicz. W kilka miesięcy później, pod koniec 1947 r. na II sekretarza KM PPR w Pruszkowie wybrany został Stanisław Szelański i stanowisko to piastował do chwili Zjednoczenia się ruchu robotniczego.

Jak już wspomniano, z każdym dniem rozwijały się szeregi pruszkowskiej organizacji PPR. Szczególnie miało to miejsce w pierwszych miesiącach wolności. Rosła liczba kół partyjnych a w dużych zakładach pracy powstawały komitety fabryczne PPR. W marcu 1945 r. pruszkowska organizacja liczyła 468 członków¹³⁴, zorganizowanych w 15 kołach w tym 7 fabrycznych.¹³⁵ We wrześniu 1945 r., było 597, a w listopadzie 637 członków¹³⁶ skupionych w 26 kołach.

W pierwszych miesiącach 1946 r. na skutek spadku aktywności w pracy Komitetu Miejskiego PPR, a także destrukcyjnej działalności niektórych zakładowych organizacji PPS nastąpiło zahamowanie rozwoju szeregów PPR. Zjawisko takie miało miejsce w Fabryce Fajansów, gdzie zebrania partyjne nie odbywały się od grudnia 1945 r. do października 1946 r. W tym czasie dyrektor zwolnił z pracy 7 członków PPR, a pozostali chcąc uniknąć szykan sami usunęli się z partii co doprowadziło do rozwiązania się organizacji. Powtórnie koło PPR założone tu zostało w październiku 1946 r. a jego organizatorem był Waclaw Mańkowski.¹³⁷ Podobne trudności przeżywały organizacje PPR w Fabryce Ołówków Majewskiego, w Elektrowni Okręgu Warszawskiego czy w szpitalu w Tworkach.¹³⁸

W marcu 1946 r. organizacja PPR liczyła 633 członków¹³⁹ w lipcu 805, w tym 150 kobiet¹⁴⁰, w grudniu 962 członków¹⁴¹. W marcu 1947 r. było 1113 członków (w tym 188 kobiet) zorganizowanych w 32 kołach,

w czerwcu — 1178, a w grudniu 1003 członków skupionych w 39 kołach.¹⁴³ W listopadzie miała miejsce kampania wymiany legitymacji, co pociągnęło za sobą konieczność uporządkowania ewidencji partyjnej i tym należy tłumaczyć przyczyny zmniejszenia się liczby członków PPR pod koniec 1947 r. Szybko natomiast rozwijały się szeregi pruszkowskiej organizacji w 1948 r. W lutym liczba 1100 członków¹⁴³, w lipcu 1308, w listopadzie — 1553 członków (w tym 398 kobiet) zorganizowanych w 51 kołach i 7 komitetach fabrycznych¹⁴⁴.

Obok Polskiej Partii Robotniczej aktywną działalność polityczną w mieście w ramach Międzypartyjnej Komisji Porozumiewawczej prowadziła Polska Partia Socjalistyczna. Zorganizowana ona została jeszcze w okresie okupacji, a przewodniczył jej Józef Ładno, On też, już w dniu 17 I 1945 r. otrzymał polecenie od Tadeusza Lipca, jako przedstawiciela władz wojewódzkich PPS, by przystąpił do organizowania jawnej działalności partii w wyzwolonym mieście. Podstawowe zadania, które postawiono wówczas przed miejską organizacją PPS polegało na współuczestniczeniu w organizowaniu Miejskiej Rady Narodowej, rad zakładowych w fabrykach, uruchamianiu produkcji, zabezpieczaniu mienia społecznego. Miano utworzyć także OMTUR.

Podczas okupacji do PPS w Pruszkowie m.in. należeli: Józef Ładno — przewodniczący, Stefan Gęsicki, Józef Guła, Księżuk, Marian Kaleta, Roman Łabęda, Tadeusz Szrekko, Leon Walczak, Widera, Zygmunt Zmorzyński, Piotr Żak. Na nich też spoczywał główny ciężar organizowania pracy partyjnej w pierwszych dniach odzyskania niepodległości. Funkcję przewodniczącego miejskiej organizacji PPS pełnił nadal Józef Ładno, a na sekretarza powołany został Marian Kaleta. Uwzględniając najpilniejsze potrzeby chwili rozdzielono do realizacji konkretne zadanie partyjne. I tak: Józef Ładno, Zygmunt Zmorzyński, Leon Walczak, Roman Łabęda i Józef Guła skierowani zostali do organizowania rad zakładowych. Utworzeniem OMTUR mieli zająć się Tadeusz Szrekko i Piotr Żak.

Na siedzibę organizacji PPS przejęto i zagospodarowano lokal przy ul. Bolesława Prusa 44.

W wyniku trzech kolejno odbytych konferencji w ramach Międzypartyjnej Komisji Porozumiewawczej zapadły ustalenia, że organizacja PPS otrzyma 9 mandatów do Miejskiej Rady Narodowej i 3 do Wojewódzkiej Rady Narodowej. Do Miejskiej Rady Narodowej z ramienia PPS zostali skierowani: Stefan Gęsicki, Józef Guła, Marian Kaleta, Roman Łabęda, Stanisław Ładno, Tadeusz Szrekko, Leon Walczak, Zygmunt Zmorzyński i Piotr Żak. W skład Wojewódzkiej Rady Narodowej weszli: Bagdach — OMTUR, Walczak i Zmorzyński¹⁴⁵.

Po wyzwoleniu doprowadzono też do przywrócenia jedności w pruszkowskim ruchu socjalistycznym, rozbitym w okresie okupacji na PPS i RPPS. Teraz, na gruncie wspólnego programu działania w zakresie budowy zrębów socjalistycznej Polski doszło ponownie do połączenia się tych dwóch nurtów w jedną organizację PPS.

W maju 1945 r. pruszkowska organizacja PPS uzyskała prawa komitetu miejskiego. W związku z tym 11 V 1945 r. odbyło się ogólne zebranie członków PPS, na którym przewodniczącym Komitetu Miejskiego wybrany został Waclaw Korzeb, wiceprzewodniczącym Wodzino-wski, a sekretarzem Bagdach. Podjęto także uchwałę o organizowaniu kół partyjnych¹⁴⁶, w zakładach pracy i instytucjach na terenie miasta.

W niedługim czasie dokonano zmian w składzie kierownictwa PPS. W lipcu 1945 r. w skład Komitetu Miejskiego PPS wchodził: Leon Walczak — przewodniczący, Zygmunt Zmorzyński — wiceprzewodniczący, Mieczysław Makowski — sekretarz oraz członkowie: Stefan Gęsicki,

Józef Guła, Waclaw Korzeb, Roman Łabęda, Kazimierz Opolski, Tadeusz Szrekpo i Piotr Żak. 147.

Ważnym wydarzeniem w działalności pruszkowskiej organizacji PPS było pierwsze zebranie wyborcze odbyte w dniu 19 września 1945 r. Z ramienia Wojewódzkiego Komitetu PPS uczestniczyli w nim: sekretarz WK PPS Henryk Dobrowolski oraz Jagiełło i Tadeusz Lipiec. Na zebraniu dokonano oceny dotychczasowej pracy organizacji i wytyczono główne zadania na najbliższy okres. W wyniku przeprowadzonych wyborów w skład Komitetu Miejskiego PPS powołano wówczas: Jana Dąbrowskiego, Stefana Gęsickiego, Józefa Gułę, Wacława Korzeba, Romana Łabędę, Józefa Ładno, Kazimierza Opolskiego, Julię Sokołowską, Tadeusza Szrekbę, Leona Walczaka, Zygmunta Zmorzyńskiego, Wiesława Znajkusa i Piotra Żaka. Przewodniczącym Komitetu Miejskiego PPS został Leon Walczak, wiceprzewodniczącym Zygmunt Zmorzyński, sekretarzem Józef Guła a skarbnikiem Roman Łabęda¹⁴⁸. Zespół ten już bez większych zmian kierował pracą organizacji do momentu zjednoczenia.

Szybko rozwijały się szeregi organizacji. Pod koniec 1945 r. liczyła ona 600 członków, w 1946 r. — 985, w 1947 r. — 1550, w połowie 1948 r. — 1698, a pod koniec listopada 1948 r. — po przeprowadzonej weryfikacji szeregów partyjnych — 1533 członków. W składzie społecznym pruszkowskiej organizacji PPS przytłaczającą większość stanowili robotnicy. Członkowie PPS na terenie Pruszkowa zorganizowani byli w 55 kołach, działających właściwie we wszystkich fabrykach, większych zakładach pracy i instytucjach. Stan liczbowy poszczególnych kół nie przekraczał 50 członków.

Współpraca Komitetu Miejskiego PPS z Komitetem Miejskim PPR, jak również ich ogniw podstawowych w większości przypadków układała się pomyślnie. Członkowie PPS wnieśli swój istotny wkład w odbudowę i uruchomienie Warsztatów Kolejowych, Wytwórni Obrabiarek Stowarzyszenia Mechaników, Elektrowni Okręgu Warszawskiego i innych zakładów, jak również w organizowaniu Miejskiej Rady Narodowej i Urzędu Miejskiego. Uczestniczyli w przeprowadzeniu referendum ludowego, wyborów do Sejmu, i innych kampaniach politycznych w mieście. Propagowali ideę wyścigu pracy jako formę zmierzającą do uzyskania wyższych wyników produkcyjnych. W latach 1945 i 1946 brali udział w akcjach siewnej i żniwnej na terenie Ziemi Odzyskanych. Były jednak przypadki, jak np. w Fabryce Ołówków Majewskiego czy Elektrowni Okręgu Warszawskiego, gdzie działacze PPS uniemożliwiali nawiązanie konstruktywnej współpracy z organizacjami PPR¹⁴⁹, o czym już wcześniej była mowa. Podobne sytuacje zdarzyły się i na szczeblu miejskim w odniesieniu do konkretnych postulatów czy zadań programowych wysuwanych przez Komitet Miejski PPR. Ilustrację tego stanowiło np. odsunięcie się Komitetu Miejskiego PPS od udziału w organizowaniu Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej czy Ligi Kobiet. Kiedy organizacje te już powstały, wówczas PPS próbowała narzucić im swoje kierownictwo.¹⁵⁰

Nawiązując do tradycji okresu międzywojennego, z inicjatywy PPS reaktywowana została w styczniu 1945 r. Organizacja Młodzieżowa „TUR”. Organizatorem i pierwszym przewodniczącym OMTUR w Pruszkowie był działacz PPS Tadeusz Szrekpo. Jednakże działalność tej organizacji w 1945 r. oceniana była przez Komitet Miejski PPS bardzo krytycznie. Młodzi ludzie, którzy wstąpili do OMTUR zamiast włączyć się do pracy organizacyjnej i politycznej, nastawiali się głównie na zabawy. Często nadużywali alkoholu i w stanie opilstwa prowokowali burdy uliczne, a nawet dochodziło do demolowania wyposażenia siedziby

swojej organizacji. W tej sytuacji w grudniu 1945 r. Szrepek zrzekł się swojej funkcji przewodniczącego, a KM PPS powołał specjalną komisję, która przy udziale władz centralnych OMTUR zajęła się uzdrowieniem atmosfery panującej w organizacji pruszkowskiej.¹⁵¹

Stronnictwo Demokratyczne w Pruszkowie powstało z inicjatywy b. członków konspiracyjnego Polskiego Stronnictwa Demokratycznego, jak np.: Władysław Grabowski, Tadeusz Kurzela, Wacława Wojtaszyńska. W dniu 18 stycznia 1945 r. zwołali oni zebranie organizacyjne z udziałem około 30 osób, na którym utworzone zostało koło Miejskie Stronnictwa Demokratycznego oraz wybrany jego zarząd w następującym składzie: Kazimierz Kozłowski — przewodniczący, Zygmunt Maciaszek — wiceprzewodniczący, Tadeusz Kurzela — skarbnik, Władysław Grabowski, Wacława Wojtaszyńska. Członkowie Stronnictwa rekrutowali się w większości spośród pracowników Urzędu Wojewódzkiego, Zarządu Miasta Pruszkowa i PKP. Jego siedziba mieściła się w lokalu przy ul. Szopena 2. W początkowym okresie Koło Stronnictwa Demokratycznego w Pruszkowie swoim zasięgiem oddziaływania obejmowało teren Włoch, Ursusa, Piastowa, Ożarowa, Milanówka, Gołąbek, Okęcia, Jeziorny, Konstancina i Zakroczymia. W samym Pruszkowie w czerwcu 1945 r. koła Stronnictwa Demokratycznego zorganizowane zostały jeszcze w Urzędzie Wojewódzkim Warszawskim — przewodniczący Czesław Wiatrowski i w Warsztatach Kolejowych w Pruszkowie — przewodniczący Eugeniusz Zawadzki.

W dniu 8 VII 1945 r. odbył się I Zjazd delegatów kół Stronnictwa Demokratycznego w Pruszkowie, na którym ustanowiony został Miejski Komitet Stronnictwa i wybrano jego władze. W skład wyłonionego Zarządu weszli: Kazimierz Kozłowski — przewodniczący, Zygmunt Maciaszek — wiceprzewodniczący, Tadeusz Kurzela — skarbnik, Helena Łada — sekretarz, Antoni Baczuk, Tadeusz Makowski, Stanisław Prokopowicz — członkowie, Jan Kilen i Wacława Wojtaszyńska — zastępcy członków. Pod koniec października 1947 r. wprowadzono zmiany w składzie Zarządu, tak, że wiceprzewodniczącym został wybrany Stanisław Koper, II wiceprzewodniczącym Czesław Wiatrowski, sekretarzem Stronnictwa Smochowska, skarbnikiem Bogusław Wrzesień. Rozwija się działalność organizacyjna i rośnie polityczna ranga Stronnictwa Demokratycznego w mieście. Zwiększyła się liczba członków. W 1945 r. Stronnictwo skupiało 140 członków, w 1946 — 307, w 1947 r. — 180, w 1948 r. — 206 członków. Spadek liczby członków organizacji w 1947 r. spowodowany był kierowaniem ich na Ziemię Odzyskane.

Członkowie Stronnictwa Demokratycznego aktywnie uczestniczyli w dziele odbudowy życia gospodarczego i politycznego w mieście. Zajmowali szereg odpowiedzialnych stanowisk w administracji państwowej i gospodarczej. W ramach współpracy między partyjnej Stronnictwo Demokratyczne realizowało ściśle hasło jednolitego frontu narodowego i było bliskim sojusznikiem Polskiej Partii Robotniczej.¹⁵²

Najmniejszą rolę wśród partii politycznych na terenie Pruszkowa w tym czasie odgrywało Stronnictwo Ludowe. Do połowy 1948 r. działało tylko jedno koło Stronnictwa Ludowego w Urzędzie Wojewódzkim, które w marcu 1947 r. liczyło zaledwie 5 członków. Dopiero w drugiej połowie tego roku zorganizowany został Zarząd Grodzki Stronnictwa Ludowego w Pruszkowie.¹⁵³

W omawianym okresie zdołało natomiast rozwinąć o wiele bardziej aktywną działalność na tym terenie Polskie Stronnictwo Ludowe. W marcu 1947 r. organizacja PSL w Pruszkowie skupiała około 150 członków.¹⁵⁴

Rozwijała się także sieć organizacyjna utworzonych jeszcze w okresie okupacji Związków Zawodowych. W miarę tego jak powstawały co-

raz liczniejsze poszczególne związki branżowe, i rosła liczba ich członków, zachodziła potrzeba ściślejszej koordynacji ich pracy. W tym celu już 6 lutego 1945 r. powołana została Miejska Rada Związków Zawodowych. Na siedzibę Rady Zarząd Miejski przydzielił lokal przy ul. Bolesława Prusa 114. W skład zarządu Miejskiej Rady Związków Zawodowych wchodził: Józef Guła (PPS) — przewodniczący, Antoni Maik (bezp.) — z-ca przewodniczącego, Bronisław Grzegorek — sekretarz, Janina Szulecka (bezp.) — z-ca sekretarza, Piotr Pruszkiewicz (PPS) — skarbnik. Posiedzenia zarządu Rady odbywały się dwa razy w miesiącu.¹⁵⁶ W pierwszych dniach marca 1945 r. stan organizacyjny związków zawodowych w Pruszkowie był następujący:

1. Związek Spożywców	—	85 członków
2. Związek Skórzany	—	74 „
3. Związek Budowlany	—	160 „
4. Związek Metalowców	—	1652 „
5. Związek Kolarzy	—	620 „
6. Związek Chemiczny	—	779 „
7. Związek Prac. Samorządowych	—	360 „
8. Związek Nauczycielstwa	—	30 „
9. Związek Pocztovcw	—	25 „
Razem:		3776 członków ¹⁵⁶

W listopadzie 1945 r. ukonstytuował się nowy skład Prezydium Rady Związków Zawodowych w Pruszkowie. Zmiany w porównaniu do składu poprzedniego były niewielkie. Sekretarzem został teraz Wiesław Znejkus (PPS) — z-cą skarbnika — Stanisław Stopiński (PPR), członkiem Prezydium — Tadeusz Jaros (PPS), a zastępcami członków Prezydium: Stanisław Miedziejewski (PPR) Stanisław Antoniak, Jan Gołębiowski i Jan Marcjanek. Obsada pozostałych funkcji nie uległa zmianie.¹⁵⁷

W latach 1945—1946 następował systematyczny rozwój związków zawodowych. Oto jak przedstawiał się ich stan organizacyjny w listopadzie 1946 roku:

1. Związek Kolarzy	—	3000 członków
2. Związek Transportowców	—	ok. 900 „
3. Związek Budowlany	—	830 „
4. Związek Prac. Użytecz. Publ.	—	758 „
5. Związek Chemiczny	—	ok. 700 „
6. Związek Metalowców	—	ok. 600 „
7. Związek Prac. Państwowych	—	ok. 500 „
8. Związek Służby Zdrowia	—	ok. 300 „
9. Związek Prac. Samorządowych	—	200 „
10. Związek Nauczycielstwa	—	ok. 100 „
11. Związek Skórzany	—	ok. 80 „
12. Związek Prac. Drogowych	—	46 „
13. Związek Spółdzielców	—	30 „
Razem		8 044 członków

Branżowo najliczniejszym był Związek Zawodowy Kolarzy i on też prowadził najszerzą działalność socjalną i kulturalno-oświatową, jak przedszkole, orkiestra, biblioteka, amatorskie zespoły artystyczne. Pozostałe związki branżowe cechowały się o wiele skromniejszym zakresem pracy, a najslabiej wypadało tu u Metalowców.¹⁵⁸ Jedną z podstawowych przyczyn tego zjawiska tkwiła nie tylko w braku ściślej współpracy partyjnej na gruncie związków zawodowych, ale w dążeniu wręcz ze strony miejscowej PPS do odgrywania tu wiodącej roli konkurencyjnej z PPR. W wyniku takiej polityki PPS zdołała doprowadzić do uzyskania swojej większości w zarządach niemal wszystkich rad zakłado-

wych, a także w Miejskiej Radzie Związków Zawodowych. Z drugiej strony świadczy to o słabej działalności KM PPR na tym odcinku, a tym samym niedocenianiu właściwej roli związków zawodowych w życiu gospodarczym, społecznym i politycznym załóg robotniczych. Dopiero w 1947 r. wzmogło się zainteresowanie KM PPR działalnością już wówczas Powiatowej Rady Związków Zawodowych i podległych jej oddziałów branżowych. Powołano nawet specjalny zespół przy Komitecie Miejskim do współpracy ze związkami zawodowymi. W czasie kampanii wyborczej do ogniw związkowych przeprowadzonej w 1947 r. zwracano szczególną uwagę — i to już wspólnie z Komitetem Miejskim PPS, by do związków powołać ofiarnych i zaangażowanych działaczy społecznych. Nie mniej jednak nie udało się tego w pełni osiągnąć, a działalność związków w 1947 r. w zarządach, których PPS zachowała nadal swoją większość, nie była jeszcze zadowalająca. Związki nie włączyły się np. do pracy w Komisji Kontroli Cen, co w tym okresie było zadaniem niezwykle istotnym i pilnym z punktu widzenia interesów oraz warunków bytowych ludzi pracy, zmierzającym do opanowania żywności na rynku. Sytuacja w tym zakresie uległa poprawie dopiero po wyborach nowego składu Powiatowej Rady Związków Zawodowych przeprowadzonych w kwietniu 1948 r. Nowo wybrana Rada prowadziła ścisłą współpracę z organizacjami miejskimi PPR i PPS¹⁵⁹. Skład tej Rady był następujący: Michał Hekman — przewodniczący (PPR), Adam Kalenberg — I wiceprzewodniczący (PPS), Jan Klepacz — II wiceprzewodniczący (PPR), Jan Drzewiecki — sekretarz (PPS), Mieczysław Targowski — II sekretarz (PPR), Czesław Wiatrowski — skarbnik (SD), Aleksander Dominiak — członek (SD), Witold Kałapa — członek (PPR), Jan Marcjanek — członek (PPS), Jan Paluchowski — członek (PPR), Stefan Prusak — członek (PPS)¹⁶⁰.

Pod koniec 1948 r. do Powiatowej Rady Związków Zawodowych należało 16 oddziałów związkowych, skupiających ogółem 7386 członków¹⁶¹.

UDZIAŁ W PRZEPROWADZANIU REFORMY ROLNEJ I ZAGOSPODAROWYWANIU ZIEM ZACHODNICH

W lutym 1945 r. obradowało plenum KC PPR, wytyczając ważniejsze problemy, jakie aktualnie stały przed partią. Przede wszystkim należało zakończyć przeprowadzenie reformy rolnej, przejmowanie we władanie klasy robotniczej zakładów przemysłowych oraz przystąpić do odbudowy zniszczeń wojennych w kraju, do umocnienia organów władzy ludowej, zasiedlania i zagospodarowania Ziemi Zachodnich.

Wskazania lutewego plenum KC PZPR stały się podstawowym programem działania dla terenowych organizacji partyjnych. Pruszkowska organizacja partyjna już od pierwszych dni wyzwolenia skierowała wielu spośród swoich działaczy do organizowania administracji i życia powojennego na terenie innych ośrodków. Liczne grono osób przeszło do pracy w Warszawskim Komitecie Wojewódzkim Polskiej Partii Robotniczej i w Urzędzie Wojewódzkim. Wielu działaczy oddelegowanych zostało na kursy dla kierowników gospodarki i administracji państwowej¹⁶². Jeden z czołowych działaczy komunistycznych w Pruszkowie Józef Słota np. skierowany został przez WKW PPR na I sekretarza Komitetu Powiatowego PPR w Węgrowie, a następnie w Otwocku.¹⁶³ Pracę agitacyjną na terenie powiatów Ostrów Mazowiecka, Sokołów Podlaski, Maków prowadził funkcjonariusz straży przemysłowej w Elektrowni w Pruszkowie i członek ORMO Piotr Dzikowski.¹⁶⁴ Pruszkowscy ZWM-owcy udzielali pomocy organizacji warszawskiej w zakładaniu kół ZWM w innych miastach. W tym celu Zbigniew Knap i Jerzy Iżycki odbyli piechotą podróż do Płocka. Stefan Stelmaszczyk przemie-

rzał pieszko wiele razy odległości między Pruszkowem a Warszawą, aby przenieść pismo Zarządu Głównego ZWM — Walkę Młodych, broszury propagandowe, książki.¹⁶⁵ Pruszkowska klasa robotnicza pośpieszyła z pomocą wielu powiatom w zrealizowaniu historycznego aktu sprawiedliwoci społecznej — nadania ziemi chłopom.

Partia rzuciła hasło — „cały aktyw PPR na reformę rolną” stawiając jednocześnie zadanie jej zakończenia do kwietnia 1945 r. Chodziło o to, by chłopci na wiosnę mogli przystąpić już do uprawy własnej ziemi, otrzymanej w wyniku realizacji dekretu PKWN z 6 września 1944 r. o reformie rolnej.

Na terenach powiatów lewobrzeżnej części wojew. warszawskiego, wykorzystując doświadczenia ziem wyzwolonych w 1944 r. — przystąpiono do dzielenia ziemi obszarnej zaraz po przejściu frontu. W pierwszych dniach po wyzwoleniu pełnomocnikiem wojewódzkim d.s. reformy rolnej została inż. ogrońm Krystyna Konwerska, a w lutym 1945 r. Mieczysław Bodalski. Później pełnił on funkcję wojewódzkiego pełnomocnika akcji siewnej.

Prawo do otrzymania ziemi z reformy mieli w pierwszym rzędzie chłopci bezrolni, małorolni oraz ci, co zasłużyli się w walce z okupantem. Jeżeli ziemi starczało mogli ją też otrzymać chłopci średniorolni. Nad sprawiedliwym przeprowadzeniem reformy rolnej miały czuwać lokalne komisje podziału ziemi, składające się z robotników folwarcznych i chłopów.

W przeprowadzeniu podziału ziemi obszarnej przyszli chłopom z pomocą robotnicy i wojsko.

W Pruszkowie już w lutym 1945 r. z inicjatywy PPR powołane zostały robotnicze brygady szturmowe do udziału w przeprowadzeniu reformy rolnej. W skład brygad wchodził przede wszystkim członkowie PPR, ZWM, PPS i bezpartyjni działacze związków zawodowych. Kierowani oni byli do przeprowadzenia reformy rolnej w powiatach: Grójec, Płock, Sierpc, Płońsk, Mińsk Maz., Węgrów. Władysław Piątek był np. pełnomocnikiem d/s reformy rolnej w Płocku¹⁶⁶. Jedną z brygad szturmowych kierował Teodor Hoppe.

Robotnicze brygady szturmowe nie tylko brały udział w dzieleniu ziemi obszarnej. Ich pobyt na wsi miał wielką wymowę polityczną. Był praktycznym wyrazem sojuszu robotniczo-chłopskiego, urzeczywistniającego się w warunkach władzy ludowej. W wielu przypadkach członkowie brygad musieli wyjaśniać chłopom potrzebę i znaczenie reformy rolnej a także namawiać ich, żeby dzieloną ziemię brali. Pomagano w organizowaniu lokalnych komisji podziału ziemi, zakładano miejscowe organizacje PPR, ZWM, Koła Samopomocy Chłopskiej. Inspirowano pracę kulturalno-oświatową, organizując świetlice i domy kultury na wsi.

Tysiące obywateli — szczególnie aktywistów partii politycznych i organizacji młodzieżowych z całego kraju stanęło na apel Polskiej Partii Robotniczej i Rządu Tymczasowego, wzywający do zasiedlania i zagospodarowania Ziemi Odzyskanych. Wśród tej rzeszy pionierów nie zabrakło również pruszkowian. Organizacją werbowania osób chętnych w mieście do wyjazdu i ich wysyłaniem do określonych miejscowości zajmował się Komitet Przesiedleńczy. Niezależnie od tego swoich aktywistów na Ziemi Odzyskanej kierowały partie robotnicze i stronnictwa demokratyczne w Pruszkowie. Roman Stachowicz — członek PPR — wysłany został do Gdańska, gdzie brał udział w organizowaniu aparatu Urzędu Bezpieczeństwa.¹⁶⁷ Organizowaniem partii, powiatowych władz administracyjnych, szkolnictwa i życia gospodarczego w Szczecinku kierował pruszkowianin Władysław Kijewski, pełniący tam funkcję I sekretarza Komitetu Dzielnicowego PPR. W 1947 r. został on skierowany

jako pełnomocnik KW PPR w Szczecinie, do pracy w Stargardzie Szczecińskim.¹⁶⁸ Tadeusz Łada — członek SD w Pruszkowie skierowany został w połowie 1945 r. do pracy w Urzędzie Pełnomocnika Rządu na Okręg Śląsk Dolny¹⁶⁹. Z Zakładów Stowarzyszenia Mechaników w lipcu 1945 r. na Ziemię Odzyskane komórka PPR skierowała następujących towarzyszy: Binka, Wiktora Hoppe, Świątka i Szczepańskiego¹⁷⁰

Rozbite kolejowe zakłady naprawcze w Ostródzie, Olsztynie, Gliwicach i Gdańsku uruchamiali robotnicy pruszkowskich warsztatów kolejowych: Jan Hauser, A. Pakuła, Bolesław Polak, Czesław Tułowiecki i inni.¹⁷¹ Oto niektóre tylko imienne przykłady biorących udział w zagospodarowywaniu ziem zachodnich.

Wyjeżdżali tam członkowie pruszkowskiej organizacji ZWM, wchodzący w skład grup operacyjnych, które posuwały się tuż za frontem, zabezpieczając ocalały z pożogi wojennej majątek narodowy oraz organizując zręby władzy ludowej na prastarych ziemiach polskich.¹⁷²

Niemal nazajutrz po wyzwoleniu Gdańska, przed kolejarzami z Pruszkowa postawiono zadanie uruchomienia gdańskiego węzła kolejowego. Trzeba szybko przywrócić połączenie Gdańska z krajem — tak brzmiało zadanie. Pruszków natychmiast odpowiedział na to wezwanie. Wyjeżdżających na Zachód kolejarzy żegnano tu bardzo uroczystie. Na dworcu kolejowym zbierały się setki mieszkańców miasta, wygłaszano przemówienia, grała orkiestra, rozbrzmiewały salwy honorowe.¹⁷³ Z Pruszkowa tylko samych kolejarzy wyjechało wówczas — to jest w marcu 1945 r. — około 200, a organizatorem całej akcji był Bolesław Polak — ówczesny przewodniczący Oddziału Związku Zawodowego Kolejarzy.¹⁷⁴

Praca tych pionierów polskości na prastarych ziemiach piastowskich była niezwykle trudna i odpowiedzialna: zrujnowane opustoszałe miasta i osiedla, nieczynne elektrownie, wodociągi, brak żywności i czyhające niebezpieczeństwa ze strony grasujących band niedobitków faszystowskich, a także szabrowników. W tych warunkach trzeba było stworzyć administrację, organizować gospodarkę, transport, zasiedlać miasta i wsie, uprawiać glebę. Rodziło się nowe życie.

POD SZTANDARAMI JEDNOLITEGO FRONTY KLASY ROBOTNICZEJ

W pierwszych tygodniach po wyzwoleniu powołana została z inicjatywy PPR Miejska Komisja Porozumiewawcza Stronnictw Demokratycznych jako organizacyjna forma współdziałania PPR, PPS, SL i SD. Podstawowy jej cel to działanie na rzecz cementowania zwartości szeregów pruszkowskiej klasy robotniczej, wszystkich mieszkańców miasta i zaangażowania ich sił do tworzenia zrębów władzy ludowej w mieście i socjalistycznych form gospodarowania.

W skład Komisji Porozumiewawczej w początkowym okresie wchodził następujący przedstawiciele poszczególnych stronnictw politycznych: Antoni Chmielewski — Wacław Maliga, Stanisław Żrałek — PPR, Wodzinowski, Zygmunt Zmorzyński, Piotr Żak — PPS, Wacława Woźtaszyńska — SD¹⁷⁵.

Na zebraniach Komisji Międzypartyjnej zapadały decyzje w sprawie głównych kierunków odbudowy życia gospodarczego i społecznego w mieście, zaopatrzenia ludności w artykuły żywnościowe, obsady kadrowej kluczowych stanowisk, a przede wszystkim zespolenia wysiłków na rzecz utrwalenia władzy ludowej. W marcu 1945 r. Komisja omawiała sprawę ekshumacji zwłok ofiar faszyzmu z terenu miasta.

Z inicjatywy Komisji Międzypartyjnej odbywały się wiece i manifestacje uliczne, organizowane na cześć kolejnych zwycięstw sił zbrojnych Związku Radzieckiego i Polski. Urządzono obchody ku czci Lenina.

Ważną funkcję agitacyjną i propagandową spełniały wówczas wiece polityczne, na których często dochodziło do polemik między reprezentantami poszczególnych partii. Uczestnicy wiece stawiali się bezpośrednio świadkami prezentowania programu przez przedstawicieli władzy ludowej i ich poczynań. Wiece były orężem walki z przeciwnikiem politycznym i trybuną zjednywania społeczeństwa dla władzy ludowej.

Sz szczególnie uroczysty charakter manifestacji narodowej przybrały pierwsze po wyzwoleniu obchody święta 1 Maja. Ustalona już wcześniej trasa pochodu pierwszomajowego wiodła ulicami: B. Prusa, 3 Maja, POW, Przejazdową, Sienkiewicza, Kościuszki do Prusa i na targowisko miejskie. Pochód otwierała orkiestra a dalej kolejno maszerowały kolumny pracowników Zarządu Miejskiego, członków Miejskiej Rady Narodowej, PPR, PPS, SD, SL, ZWM, OMTUR, Rady Związków Zawodowych, młodzieży szkolnej i pracowników zakładów. Na targowisku odbył się wiec w czasie którego przemówienia wygłosili: Wacław Mańkowski — przewodniczący MRN, Stefan Witkowski — prezydent, Antoni Chmielewski — I sekretarz Komitetu Miejskiego PPR¹⁷⁶.

W sierpniu 1945 r. na posiedzeniu Komisji Międzypartyjnej analizowano aktualną sytuację polityczno-gospodarczą w Fabryce Fajansów i Fabryce Ołówków, kierowanych przez prywatnych właścicieli. W tym okresie w skład komisji Międzypartyjnej wchodził: Jan Ciesielski i Jan Fabisiewicz — PPR, Leon Walczak — PPS, Zygmunt Maciaszek i Edward Wińczuk — SD, Makowski — SL¹⁷⁷.

Komisja Międzypartyjna patronowała wyzwalaniu się inicjatyw społecznych i powstawaniu nowych organizacji jak: Komitet Zbiórki Odbudowy Warszawy, Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, Liga Morska, Robotnicze Towarzystwo Przyjaciół Dzieci.

We wrześniu 1945 r. pod patronatem Komisji przystąpiono do organizowania Ligi Kobiet. W dniu 2 X 1945 r. wybrany został Zarząd Tymczasowy Ligi Kobiet w składzie: Gratkowska — PPR, Rozworska — PPS, lekarz Boguszevska reprezentująca SD, przedstawiciele SL i Związku Samopomoc Chłopska, Tomczak z Rady Związków Zawodowych, Górniak — OMTUR, Kędzierska — ZWM, Mańkowska reprezentująca środowisko pielęgniarek, lekarz Uniewska — z opieki lekarskiej. Siedziba Ligi Kobiet mieściła się w lokalu Związku Zawodowego Kolejarzy.¹⁷⁸ Pod koniec 1947 r. organizacja Ligi Kobiet liczyła 573 członkinie skupione w 7 kołach, działających we wszystkich zakładach produkcyjnych z wyjątkiem Fabryki Ołówków. Należały do niej kobiety bezpartyjne i członkinie PPR. Do końca 1947 r. Ligi Kobiet nie uznawało miejscowe kierownictwo PPS. Funkcję przewodniczącej Zarządu Miejskiego Ligi Kobiet pełniła wtedy Madejowa. Liga Kobiet prowadziła przedszkole, żłobek, poradnię lekarską a także sekcję oświatową i dramatyczną amatorskiego ruchu kulturalnego.¹⁷⁹

Sz szczególnie brzemienne w wydarzenia polityczne o zasadniczym znaczeniu dla przyszłości naszego kraju był rok 1946, kiedy to w wysuniętej przez PPR koncepcji referendum społeczeństwo miało się wypowiedzieć, czy akceptuje program odbudowy gospodarczej i ustrojowej w nowych granicach państwowych. Stąd też dążenie do rozwijania i umacniania idei jednolitego frontu narodowego miało podstawowe znaczenie. Każde zaś tendencje i przejawy zmierzające do naruszenia zasady tej idei nosiły charakter klasowo wrogi socjalizmowi. Na osiągnięcie takiego właśnie celu obliczona była działalność polityczna Polskiego Stronnictwa Ludowego i skupionych wokół niego sił antydemokratycznych.

W przypadku Pruszkowa na przełomie 1945—1946 r. działalność sił politycznych wrogich socjalizmowi miała miejsce m.in. na terenie warsztatów kolejowych, a polegała na kolportowaniu ulotek nawołujących

do sabotażu i dywersji w transporcie.¹⁸⁰ Inną formę podziemnej działalności politycznej w Pruszkowie było wysyłanie do członków PPR i działaczy społeczno-gospodarczych listów z pogrózkami podpisywanych przez „Batorego”.¹⁸¹ W początkach 1947 r. usiłowano podpalić budynek szkoły zakładowej Stowarzyszenia Mechaników Polskich a w dniu 28 listopada tego roku w porze obiadowej wybito w niej ponad 90 szyb. W tym okresie w fabryce Stowarzyszenia Mechaników wybuchł kilkugodzinny strajk załogi na tle wprowadzenia nowych norm produkcyjnych.¹⁸²

Przyczyną niezadowolenia i kilkakrotnych prób wywołania strajku wśród załogi warsztatów kolejowych w 1946 r. były też trudności aprowizacyjne.¹⁸³

Nie we wszystkich dziedzinach i zakładach pracy przebiegała prawidłowo współpraca między organizacjami PPR i PPS. Problemy te były przedmiotem dyskusji kierownictw komitetów miejskich tych organizacji, zwołanych z inicjatywy PPR. W marcu 1946 r. przedstawiciele komitetów omawiali bardzo istotną sprawę organizowania wspólnych zebrań kół fabrycznych PPR i PPS, na co jednak miejscowe kierownictwo PPS nie wyraziło zgody. Przyjęto natomiast wspólną rezolucję w sprawie referendum ludowego.¹⁸⁴ Na podobnym zebraniu w kwietniu przedstawiciele PPR wysuwali hasło zorganizowania we wspólnym szeregach i pod wspólnymi sztandarami PPR i PPS pochodu 1 majowego ale miejscowi działacze PPS na to się nie zgodzili.¹⁸⁵

Procesowi kształtowania się władzy ludowej w Pruszkowie towarzyszyło niezależnie od tego wśród niektórych jej ogniw cały szereg zjawisk społecznie negatywnych jak: korupcja, nadużycia, kradzieże, pijaństwo. Miało to m.in. miejsce w Komitecie Opieki Społecznej, Rzeźni Miejskiej, wśród pracowników Urzędu Miejskiego i niektórych innych zakładów pracy. Przejawy słabej dyscypliny występowały nawet w szeregach niektórych organizacji PPR. Znajdowało to swój wyraz w małej frekwencji na zebraniach partyjnych, uchylaniu się poszczególnych członków od wykonywania poleceń partyjnych, w braku pełnej realizacji przez koła PPR własnych uchwał, w nieuczęszczaniu na szkolenie partyjne, co w tamtych latach miało szczególne znaczenie.¹⁸⁶

Trzeba było włożyć wiele pracy politycznej i organizacyjnej ze strony Komitetu Miejskiego PPR i władz zwierzchnich, aby ten stan rzeczy przewyciężyć.

Poważne niedociągnięcia i nieprawidłowości w początkowym okresie występowały także w pracy Komendy Miejskiej Milicji Obywatelskiej. Niektórzy funkcjonariusze dopuszczali się nadużyć, łapownictwa i pijaństwa. Sprawy te były często rozpatrywane przez egzekutywę KM PPR, ale bez większych rezultatów. Dopiero uzyskana pomoc i ingerencja ze strony Komitetu Wojewódzkiego PPR i Komendy Wojewódzkiej MO w początku 1947 r. przyczyniły się do zlikwidowania tych niewłaściwości.¹⁸⁷

Pierwszym etapem w rozgromieniu PSL i skupionych wokół niego antydemokratycznych i dywersyjnych sił było zwycięstwo stronnictwa Bloku Demokratycznego w referendum ludowym w dniu 30 czerwca 1946 r. W wysuniętej przez PPS koncepcji referendum społeczeństwo miało się wypowiedzieć, czy akceptuje program odbudowy gospodarczej Polski w nowych granicach państwowych. Zamykało się to w trzech pytaniach, na które głosujący mieli odpowiedzieć „tak” lub „nie”.

- 1) Czy jesteś za zniesieniem senatu?
- 2) Czy chcesz utrwalenia w przyszłej konstytucji modelu gospodarczego wprowadzonego przez reformę rolną i unarodowienie podstawowych gałęzi gospodarki narodowej z zachowaniem ustawowych uprawnień inicjatywy prywatnej?

3) Czy chcesz utrwalenia zachodnich granic państwa polskiego na Bałtyku, Odrze i Nysie Łużyckiej?

PPR, PPS i SL rozwinęły szeroką kampanię polityczno-wyjaśniającą. Wydana została odezwa „Do narodu polskiego” wzywająca do głosowania „3 razy tak”.

PSL oficjalnie wzywało do głosowania na pierwsze pytanie — „nie”, a na pozostałe „tak”, ale w nielegalnej agitacji wiele organizacji nawoływało do głosowania „3 razy nie”.

Okres przed referendum wymagał wzmożonej działalności politycznej i propogandowej członków partii. Udział w kampanii przygotowania i przeprowadzenia referendum brali także członkowie PPS i SD oraz działacze organizacji społecznych i młodzieżowych. Wspólny plan działania w tym zakresie przyjęty został na zebraniu komisji Porozumiewawczej Stronnictw Politycznych na terenie Pruszkowa w dniu 4 III 1945 r. Ustalono, że do końca miesiąca we wszystkich fabrykach odbędą się wspólne masówki. Przedstawiciel PPS Edward Wińczuk występując na zebraniu komisji zwrócił się z apelem do przedstawiciela PSL — Makowskiego o przystąpienie tej organizacji oddolnie do jednolitego bloku wyborczego. Makowski odmówił uczynienia takiego kroku, uzasadniając to odgórnymi dyrektywami swojego kierownictwa politycznego.¹⁸⁹

Międzypartyjne masówki w sprawie referendum odbyły się we wszystkich środowiskach i zakładach pracy Pruszkowa, chociaż przedstawiciele Miejskiego Komitetu PPS mający według wcześniejszych ustaleń występować na nich — nie wszędzie się stawili. Tak było np. na wiecu w warsztatach kolejowych w dniu 6 VI, gdzie miał występować Kaczkowski, a w fabryce Stowarzyszenia Mechaników 8 VI i 12 VI w Elektrycznym Okręgu Warszawskim nie zgłosił się Józef Guła.¹⁹⁰ W bardzo napiętej atmosferze przebiegał wiec w warsztatach kolejowych. Robotnicy zmęczeni i zniechęceni trudną sytuacją aprowizacyjną, a także podburzani wrogą propagandą, wyrażali niechętny stosunek do referendum. Były nawet próby zerwania wiecu.

W końcowej fazie kampanii politycznej referendum bardziej aktywnie włączyły się do niej organizacje PPS, OMTUR i ZWM.¹⁹¹ Wiece połączone z występami artystycznymi w wykonaniu pruszkowskich ZWM-ców zorganizowano 16 i 20 czerwca dla robotników rolnych w majątku Reguły. W niedzielę — 23 czerwca masówki takie z udziałem przedstawicieli KM PPR z Pruszkowa odbyły się w Nowej Wsi, Helenowie i Parzniewie.¹⁹² Grupy agitatorów w liczbie około 100 osób zorganizowane w 9 obwodach głosowania kolportowały materiały propagandowe i ulotki. Na murach fabryk, domów i na płotach wzdłuż ulic widniały hasła propagandowe „głosuj 3 razy tak”.

W dniu 29 czerwca zorganizowany został w Pruszkowie capstrzyk z udziałem orkiestry, samochodów propagandowych, który przemaszzerował ulicami miasta, połączony z odbywaniem wieców w różnych punktach. W tym samym dniu cała grupa agitatorów udała się do Piastowa, Ursusa, Włoch, gdzie także odbyły się spontanicznie organizowane wiece.¹⁹³

Niezależnie od tego aktyw partyjny z Pruszkowa brał udział w obsłudze wieców w sprawie referendum na terenie okolicznych powiatów. W akcji tej wyróżnili się szczególnie małżonkowie Madejowie, Sowiński, Hankiewicz, Karol Antonowicz, Wiktor Lesiewicz, Wojszczoza i wielu innych.¹⁹⁴ Grupa pruszkowskich aktywistów partyjnych skierowana została na czas referendum do dyspozycji Komitetu Wojewódzkiego PPR. Byli to: Piotr Dzikowski, Stanisław Foks, Eugeniusz Górniak, Ryszard Konstan, Ludwik Kostrzewski, Jan Lubiński, Jan Maciejewski, Jan Paluchowski, Jan Piwoński, Jan Sowiński.¹⁹⁵

Ożywioną agitacją na terenie Pruszkowa i okolic prowadziły siły polityczne wrogie socjalizmowi. Szczególnie intensywna była tu działalność propagandowa PSL i kleru. Występowało zjawisko zdzierania plakatów i haseł wyborczych stronnictw Bloku Demokratycznego¹⁹⁶

W mieście powołanych zostało 9 Obwodowych Komisji Głosowania Ludowego, w skład których wchodziłi członkowie trzech partii politycznych oraz bezpartyjni, reprezentujący wszystkie środowiska. Funkcje przewodniczących poszczególnych komisji obwodowych pełnili: Piotr Żak — PPS, obwód nr 1; Józef Guła — PPS, obwód nr 2; Władysław Jankowski — PPR, obwód nr 3, Jan Ciesielski — bezp., obwód nr 4, Kunon Sommer — PPS — obwód nr 5, Czesław Ciesielski — SD, obwód nr 6; Stanisław Stopiński — PPR obwód nr 7; Edward Gospodarczy — PPR, obwód nr 8, Wacław Bargieł — SD, obwód nr 9.¹⁹⁷

Samo głosowanie na terenie Pruszkowa miało przebieg spokojny, ale jego wyniki nie przyniosły spodziewanych rezultatów. Liczba uprawnionych do głosowania w Pruszkowie wynosiła 17 404. Głosów ważnych oddano 14 678. Wyniki referendum były następujące: na pierwsze pytanie odpowiedziało „tak” — 3 445, „nie” — 11 183; na drugie „tak” — 6 138, „nie” — 8 471; na trzecie: „tak” — 12 737, „nie” — 1 876.¹⁹⁸

Jak widzimy zwycięstwo partii Bloku Demokratycznego w referendum odniesione tu zostało nieznaczną tylko przewagą liczby głosów. Było to wymownym dowodem, że PSL miało na tym terenie poważne wpływy polityczne, a walka partii Bloku Demokratycznego w ich eliminowaniu musi być jeszcze bardziej nasiloną. Główne zadanie w tym zakresie stało przed Komitetem Miejskim PPR i wymagało z jednej strony przede wszystkim wzmocnienia pracy organizacyjnej, propagandowej i agitacyjnej.

Wkrótce po referendum rozpoczęły się przygotowania do drugiej batalii politycznej — wyborów do Sejmu Polski Ludowej. Data wyborów wyznaczona została na dzień 19 stycznia 1947 r.

Miejska organizacja PPR przy współudziale PPS, SD i SL opracowała program wyborczy oparty na zasadach Manifestu PKWN i uchwałach I Zjazdu partii, który odbył się w grudniu 1945 r.

Zjazd partii nakreślił kierunki dalszych przemian politycznych i gospodarczych i gospodarczo-społecznych w kraju, które znalazły swoje odzwierciedlenie w założeniach 3-letniego planu gospodarczego. Kampania wyborcza wpłynęła na znaczne ożywienie działalności politycznej i organizacyjnej partii, chociaż niektóre koła jak w fabryce Majewskiej, Fajansowej, Ultramariny, Komitet Kolejowy pracowały słabiej. Setki członków partii i aktywistów związkowych skierowanych zostało do bezpośredniej pracy związanej z wyborami w Pruszkowie i na terenie woj. warszawskiego. Powołane zostały trójki partyjne w poszczególnych rejonach miasta, w skład których wchodziło łącznie 120 członków PPR. Miały one agitować społeczeństwo do udziału w wyborach na rzecz bloku stronnictw demokratycznych, Rozpowszechniały też broszury, ulotki, afisze. Organizowane były liczne wiece przedwyborcze, odbywały się otwarte zebrania partyjne Kół PPR na których propagowano program wyborczy bloku demokratycznego, demaskując politykę PSL.¹⁹⁹ Na teren innych powiatów Pruszków oddelegował 68 aktywistów partyjnych.

W trakcie prac związanych z kampanią wyborczą doszło do ściślejszego współdziałania między członkami PPR i PPS. Dobrze układała się współpraca z członkami Stronnictwa Demokratycznego. Wszyscy oni pracowali wspólnie w obwodowych i okręgowej komisji wyborczej, w trójkach partyjnych, w obywatelskich komitetach wyborczych, organizowali wiece.²⁰⁰

Powazny udzial w kampanii wyborczej miala organizacja ZWM w Pruszkowie i to zarowno w mieście jak i na terenie powiatu warszawskiego.

W Pruszkowie, gdzie liczba uprawnionych do głosowania wynosila ponad 16 000 osób,²⁰¹ powołanych zostalo 6 Obwodowych Komisji Wyborczych. Na przewodniczących i ich zastepców poszczególnych komisji powolano: obwód nr 85 Jan Poniewierski, PPS, zastepca Maksymilian Staniszewski — PPR obwód nr 86 Wiktor Posel — PPR, zastepca Antoni Wysocki — PPS; obwód nr 87 January Wachulski — PPS, zastepca Wladyslaw Piątek — PPR; obwód nr 88 Józef Siewierski — SD, zastepca Stanislaw Stepinski — PPR; obwód nr 89 Wiktor Lesiewicz — PPR, zastepca Tadeusz Kurzela — SD; obwód nr 90 Karol Antonowicz — PPR, zastepca Piotr Żak — PPS.²⁰²

W sklad Okręgowej Komisji Wyborczej Nr 2 w Pruszkowie wchodzili: Leslaw Wysocki (SD) — przewodniczący, Antoni Chmielewski (PPR) — zastepca przewodniczącego, Michal Roszkowski (PPR), Zygmunt Zmorzyński (PPS), Wladyslaw Walczak (SL).²⁰³

Na liście kandydatów na posłów w Okręgu Wyborczym Nr 2, obejmującym powiaty: warszawski, błoński, sochaczewski, grójecki, oraz m. Żyrardów i Pruszków, wystawionej przez Blok Stronnictw Demokratycznych i Związki Zawodowe, zostali umieszczeni: Tadeusz Cwik — PPS, Marian Jaworski — PPR, Jan Kulesiewicz — SD, Maria Boguszewska — SD, Grzegorz Wojciechowski — PPR, Stanislaw Gross — PPS, Wladyslawa Pietrzakowa — SL, Adam Wójcik — PPR, Jan Kisiel — SD, Agnieszka Tomaszewska — PPS, Wladyslaw Dudziński — PPR, Kazimierz Dobrowolski — PPS, Zygmunt Tomczak — SD, Stanislaw Aliwiński — PPS, Lucjan Druzyna — PPS, Józef Olszak — SL, Piotr Czerwiński — PPS, Stanislaw Wieczorek — PPR.²⁰⁴

19 stycznia 1947 r. tysiące wyborców w Pruszkowie oddalo swe głosy zbiorowo. Bezpieczeństwa urn wyborczych i lokali obwodowych komisji wyborczych strzegli w mieście członkowie ORMO, aktywiści partyjni, związkowi i młodziezowi. Zwycięstwo Bloku Demokratycznego w wyborach bylo całkowite. Z ogólnej liczby 11 244 873 głosów waznych w kraju, na kandydatów bloku demokratycznego głosowalo 9 003 682 wyborców, co stanowilo 80,1%.

Zwycięstwo wyborcze oznaczalo nowy krok na drodze budownictwa socjalistycznego i stabilizacji politycznej w kraju. Notowalismy powazne osiągnięcia gospodarcze. Systematycznie wzrastaly realne płace robocze. Poprawialo się zaopatrzenie w artykuły przemysłowe i rolnicze. Wizje dalszej odbudowy kraju i rozwoju gospodarki narodowej krešly założenia planu 3-letniego, będącego konsekwencją politycznej i gospodarczej działalności PPR.

Wokół realizacji zadan planu 3-letniego skupil się wysilek i ofiarność wszystkich demokratycznych sil w kraju. Zrodzil się ruch socjalistycznego współzawodnictwa pracy i rozwijal zapoczątkowany juz w sierpniu 1945 r. młodziezowy wyścig pracy. Ten społeczny ruch wplynal w zasadniczy sposób na zmianę dotychczasowego stosunku do pracy szerokich rzesz społeczeństwa. Haslo lepszej i wydajniejszej pracy bylo jednocześnie coraz szerzej rozumiane jako praca dla siebie.

W wyniku pracy miejskiej komisji porozumiewawczej nastepowalo zbliżanie i umacnianie się współpracy między PPR a PPS. Dojrzewal proces jednoczenia się tych dwóch głównych partii politycznych polskiej klasy robotniczej, by połączyć się w jedną partię, co nastapilo 15 grudnia 1948 r.

Ten historyczny moment poprzedzily wspólne zebrania PPR i PPS odbyte we wszystkich organizacjach powiatowych i wojewódzkich, gdzie podejmowane byly rezolucje o zjednoczeniu.

PRZYPISY

- ¹⁰⁶ Tamże, sygn. 1/VI/14., 1/XI/24, 25/VI/3
- ¹⁰⁷ Tamże
- ¹⁰⁸ Tamże, sygn. 1/VI/112, 1/IX/15, 1/XI/25, 25(IX)
- ¹⁰⁹ Tamże, sygn. 1/IX/14, 1/XI/24 oraz Leszek Kozusko: Ojciec był cieślą, Rocznik Pruszkowski, 1978, str. 80
- ¹¹⁰ AKW PZPR, sygn. 1/IX/14, 25/IX/1, 1/XI/24
- ¹¹¹ Tamże, sygn. 1/IX/14
- ¹¹² Tamże, sygn. 25/IX/1. Sprawozdanie ogólne KM PZPR w Pruszkowie z dnia 4.XII.1945 r.
- ¹¹³ WAPZ, Akta miasta Pruszkowa, t. 182, k. 9, Wykaz organizacji stronnictw politycznych i związków młodzieżowych w Pruszkowie.
- ¹¹⁴ Tamże, k. 2. Wykaz organizacji sportowych w Pruszkowie.
- ¹¹⁵ AKW PZPR, sygn. 1/VII/16, Sprawozdanie instruktora propagandy przy KM PPR w Pruszkowie za luty 1946 r. bytego w dniu 13 VII 1947 r. z dnia 27 I 1945 r. sygn. 1/VI/112.
- ¹¹⁷ Tamże, Sprawozdanie z zebrania Komitetu Miejskiego PPR w Pruszkowie
- ¹¹⁸ Tamże, sygn. 1/VI/111, Protokół nr 1 z walnego zebrania ZUWZOŃD od-
¹¹⁸ Tamże, Protokół z pierwszego zebrania PPR z dnia 23 I 1955 r. w Pruszkowie, sygn. 25/II/1.
- ¹¹⁹ Tamże, Sprawozdanie z zebrania KM PPR w Pruszkowie z dnia 27 I 1945 r., sygn. 1/VI/112.
- ¹²⁰ Tamże, Protokół z II-go zebrania KM PPR w Pruszkowie w dniu 31 I 1945 r. sygn. 1/VI/111.
- ¹²¹ Hanna Kramarczyk, Stanisław Zajac, Działalność PPR w Pruszkowie, w: Warszawa Lewa Podmiejska, op. cit. s. 201—203.
- ¹²² AKW PZPR, Protokół z I-go wiecu publicznego PPR w Pruszkowie w dniu 4 II 1955 r., sygn. 25/VI/1.
- ¹²³ Tamże, Komitet Miejski PPR w Pruszkowie, sygn. 1/VI/7.
- ¹²⁴ Tamże, Protokół z posiedzenia egzekutywy KM PPR w Pruszkowie z dnia 9 III 1946 r., sygn. 1/VI/111.
- ¹²⁵ Tamże, Protokół nr 16 z posiedzenia Miejskiej Rady Narodowej w dniu 5 III 1946 r., sygn. 1/XII/35.
- ¹²⁶ Tamże, Józef Słota, Wspomnienia, Kartoteka wspomnień.
- ¹²⁷ Tamże, Protokół z Miejskiej Konferencji Partyjnej PPR w Pruszkowie w dniu 18 III 1945 r. sygn. 1/VI/111.
- ¹²⁸ Tamże, Protokół z posiedzenia KM PPR w Pruszkowie w dniu 30 III 1945 r., sygn. 1/VI/111.
- ¹²⁹ Tamże, Protokół z zebrania egzekutywy KM PPR w Pruszkowie, w dniu 1 VII 1945 r.
- ¹³⁰ Tamże, Blankiet sprawozdawczy PPR o składzie KM PPR w Pruszkowie z dnia 31 X 1945 r. sygn. 29/VI/2.
- ¹³¹ Tamże, Protokół z Konferencji Miejskiej PPR w Pruszkowie w dniu 21 X 1945 r.
- ¹³² Tamże, Protokół z zebrania wyborczego członków KM PPR w Pruszkowie w dniu 30 XII 1945 r., sygn. 25/II/1.
- ¹³³ Tamże, Protokół z Konferencji Miejskiej PPR w Pruszkowie w dniu 24 III 1946 r. sygn. 25/I/1.
- ¹³⁴ Była to liczba przyjętych w szeregi partii, ale jeszcze nie wszyscy z nich otrzymali legitymacje, których do 8 IV 1945 r. wydano dopiero 290. Stąd też w niektórych sprawozdaniach KM PPR spotkać można informacje, że w końcu marca 1945 r. organizacja liczyła tylko 290 członków. Pewne rozbieżności w statystyce członków PPR występują także w odniesieniu do okresu późniejszego z tym, że przyczyną tego były już inne. Mianowicie z każdym dniem w sumie coraz więcej członków PPR kierowanych było do pracy na inne tereny województwa lub kraju. We wrześniu 1955 r. była to już grupa 120 a w listopadzie 146 osób. Jednakże w sprawozdaniach KM PPR raz grupę tę wliczano do ogólnego stanu organizacji pruszkowskiej, a innym razem pomijano. Zakładając, że część członków partii kierowana była na inne tereny czasowo, w opracowaniu tym przyjęto zasadę włączania ich wszystkich do ogólnej statystyki organizacji pruszkowskiej.
- ¹³⁵ Tamże, Protokół z plenarnego posiedzenia KM PPR w Pruszkowie w dniu 8 IV 1945 r., sygn. 25/II/1.
- ¹³⁶ Tamże, Sprawozdanie KM PPR w Pruszkowie za miesiąc listopad 1945 r., sygn. 1/VI/112.
- ¹³⁷ Tamże, sygn. VI/112, Sprawozdanie kierownika Wydziału Zawodowego WKW PPR z dnia 11 X 1946 r.
- ¹³⁸ Tamże, Józef Słota, Wspomnienia, Kartoteka wspomnień.
- ¹³⁹ Tamże, sygn. 1/VI/111, Protokół z konferencji miejskiej PPR w Pruszkowie z dnia 24 III 1946 r.
- ¹⁴⁰ Tamże, sygn. 1/VI/7, Informacja KM PPR w Pruszkowie z 1 VII 1946 r.
- ¹⁴¹ Tamże, sygn. 1/VI/112. Sprawozdanie KM PPR w Pruszkowie za grudzień 1946 r.

- ¹⁴² Tamże, sygn. 1/VI/113, Sprawozdanie KM PPR w Pruszkowie za marzec, czerwiec i grudzień 1947 r.
- ¹⁴³ Tamże, sygn. 1/VI/111, Protokół z posiedzenia egzekutywy KM PPR w Pruszkowie w dniu 26 II 1948 r.
- ¹⁴⁴ Tamże, sygn. 25/VI/2, Sprawozdanie organizacyjne KM PPR w Pruszkowie z dnia 8 XI 1948 r.
- ¹⁴⁵ Tamże, Komitet Miejski PPS w Pruszkowie, Protokół nr 1 walnego zebrania członków PPS w Pruszkowie z dnia 19 VIII 1945 r., sygn. 52/I/1.
- ¹⁴⁶ Tamże, Protokół nr 5 z dnia 11 V 1945 r., sygn. 52/III/1.
- ¹⁴⁷ Tamże, Protokół z posiedzenia KM PPS w Pruszkowie w dniu 5 VII 1945 r., sygn. 52/III/1.
- ¹⁴⁸ Tamże, Protokół nr 1 z walnego zebrania członków PPS w Pruszkowie z dnia 19 VIII 1945 r., sygn. 52/I/1.
- ¹⁴⁹ Tamże, Sprawozdanie Komitetu Miejskiego PPS w Pruszkowie na III Konferencji Delegatów w dniu 21 XI 1958 r., sygn. 52/I/1.
- ¹⁵⁰ Tamże, Sprawozdanie Komitetu Miejskiego PPR w Pruszkowie z grudnia 1948 r., sygn. 1/VI/12.
- ¹⁵¹ Tamże, Protokół z posiedzenia KM PPS w Pruszkowie w dniu 18 XII 1945 r., sygn. 52/III/1.
- ¹⁵² Materiały o działalności Stronnictwa Demokratycznego w Pruszkowie, przechowywane w Miejskim Komitecie SD w Pruszkowie oraz Roczne sprawozdanie z działalności Komitetu Miejskiego PPR w Pruszkowie z dnia 16 III 1947 r., AKW PZPR, sygn. 1/VI/112.
- ¹⁵³ AKW PZPR, sygn. 1/VI/112. Sprawozdanie Komitetu Miejskiego PPR w Pruszkowie z grudnia 1948 r.
- ¹⁵⁴ Tamże, sygn. 52/VII/1, Sprawozdanie Komitetu Miejskiego PPS w Pruszkowie za marzec 1947 r.
- ¹⁵⁵ Tamże, Rada Związków Zawodowych w Pruszkowie, Protokół z lustracji Rady Związków Zawodowych w Pruszkowie w dniu 22 i 23 listopada 1946 r., sygn. 1/XI/24.
- ¹⁵⁶ Tamże, Protokół z konferencji WKW PPR w dniu 4 i 5 marca 1945 r., sygn. 1/I/1.
- ¹⁵⁷ Tamże, Rada Związków Zawodowych w Pruszkowie, sygn. 1/XI/24.
- ¹⁵⁸ Tamże, oraz Protokół z zebrania aktywów związkowego w Pruszkowie w dniu 17 X 1946 r., sygn. 1/VI/111.
- ¹⁵⁹ Tamże, Sprawozdanie KM PPR w Pruszkowie z grudnia 1958 r., sygn. 1/VI/112.
- ¹⁶⁰ Tamże, Skład Powiatowej Rady Związków Zawodowych w Pruszkowie, wybranej 11 IV 1948 r., sygn. 1/XI/24.
- ¹⁶¹ Tamże, Powiatowa ankieta sprawozdawcza o organizacjach społecznych w Pruszkowie za miesiąc grudzień 1958 r., sygn. 1/XII/35.
- ¹⁶² Tamże, Protokół z zebrania komórki PPR w Zakładach Stowarzyszenia Mechaników w dniu 14 III 1945 r., sygn. 25/VI/4.
- ¹⁶³ Tamże, Józef Słota, Wspomnienia, Kartoteka Wspomnień.
- ¹⁶⁴ Wspomnienia Piotra Dzikowskiego, zanotowała Sabina Czyżewska, Rocznik Pruszkowski 1978, s. 83-84.
- ¹⁶⁵ Irena Strzelecka, Związki Walki Młodych w Pruszkowie, Rocznik Pruszkowski 1978, s. 15.
- ¹⁶⁶ AKW PZPR, Józef Słota, Wspomnienia, Kartoteka Wspomnień.
- ¹⁶⁷ Tamże.
- ¹⁶⁸ Władysław Kijewski, Wspomnienia lat walki i pracy, Mówi Pruszków, sierpień 1975, s. 31.
- ¹⁶⁹ Materiały o działalności Stronnictwa Demokratycznego w Pruszkowie, op. cit.
- ¹⁷⁰ AKW PZPR, Protokół z zebrania komórki PPR w Zakładach Stowarzyszenia Mechaników w dniu 25 VII 1945 r., sygn. 25/VI/4.
- ¹⁷¹ Tamże, Antoni Wysocki, Pruszków za czasów kolei warszawsko-wiedeńskiej, Kartoteka wspomnień.
- ¹⁷² Irena Strzelecka, Związek Walki Młodych w Pruszkowie, Rocznik Pruszkowski, 1978, s. 13.
- ¹⁷³ AKW PZPR, Antoni Wysocki, Pruszków za czasów kolei... op. cit.
- ¹⁷⁴ Tamże, Protokół z posiedzenia egzekutywy KM PPR w Pruszkowie z dnia 9 III 1945 r., sygn. 1/VI/111.
- ¹⁷⁵ Tamże, Protokół z Konferencji Międzypartyjnej w Pruszkowie w dniu 28 III 1945, sygn. 25/V/1.
- ¹⁷⁶ Tamże, Protokół z zebrania egzekutywy KM PPR w Pruszkowie n.d. sygn. 25/IV/1.
- ¹⁷⁷ Tamże, Protokół z posiedzenia Miejskiej Komisji Porozumiewawczej w Pruszkowie w dniu 20 VIII 1945 r., sygn. 25/V/1.
- ¹⁷⁸ Tamże, Sprawozdanie z działalności propagandowej Komitetu Miejskiego PPR w Pruszkowie we wrześniu 1945 r., sygn. 1/VII/16.
- ¹⁷⁹ Tamże, Protokół z posiedzenia egzekutywy Komitetu Miejskiego PPR w Pruszkowie, w dniu 14 XII 1947 r., sygn. 25/IV/1.
- ¹⁸⁰ Tamże, Sprawozdanie z działalności Komitetu Miejskiego PPR w Pruszkowie za styczeń 1946 r., sygn. 1/VI/111.
- ¹⁸¹ Tamże, Protokół z posiedzenia egzekutywy Komitetu Miejskiego PPR w Pruszkowie w dniu 6 VII 1946 r., sygn. 25/IV/1.

- ¹⁸² Tamże, Sprawozdanie z działalności Komitetu Miejskiego PPR w Pruszkowie za listopad 1947 r., sygn. 1/VI/112.
- ¹⁸³ Ludwik Hass, Marian Lech, Dzieje Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego..., op. cit., s. 179—180.
- ¹⁸⁴ AKW PZPR, Protokół z posiedzenia Komitetu PPR i PPS w Pruszkowie w dniu 28 III 1946 r., sygn. 25/II/1.
- ¹⁸⁵ Tamże, Protokół z zebrania Komitetów PPR i PPS w dniu 18 IV 1946 r., sygn. 25/II/1.
- ¹⁸⁶ Tamże, Materiały sprawozdawcze Komitetu Miejskiego PPR w Pruszkowie, sygn. 1/VI/112.
- ¹⁸⁷ z 16 III 1947 r., sygn. 1/VI/112.
- ¹⁸⁷ Tamże, Roczne sprawozdanie Komitetu Miejskiego PPR w Pruszkowie
- ¹⁸⁹ Tamże, Protokół z zebrania Komisji Porozumiewawczej Stronnictw Politycznych na terenie Pruszkowa odbytego w dniu 4 III 1946 r., sygn. 1/VI/111.
- ¹⁹⁰ Tamże, Sprawozdanie organizacyjne Komitetu Miejskiego PPR w Pruszkowie za miesiąc czerwiec 1946 r., sygn. 25/VI/2.
- ¹⁹¹ Tamże, Sprawozdanie Oddziału Informacji i Propagandy w Pruszkowie z dnia 4 VII 1946 r., sygn. 25/IX/1.
- ¹⁹² Tamże, Sprawozdanie organizacyjne Komitetu Miejskiego PPR w Pruszkowie za miesiąc czerwiec 1946 r., sygn. 25/VI/2.
- ¹⁹³ Tamże, Sprawozdanie Oddziału Informacji i Propagandy... op. cit.
- ¹⁹⁴ Tamże, Roczne sprawozdanie z działalności KM PPR w Pruszkowie z dnia 16 III 1947 r., sygn. 1/VI/112.
- ¹⁹⁵ Tamże, Pismo KM PPR w Pruszkowie do WKW PPR z dnia 15 V 1946 r., sygn. 1/V/20.
- ¹⁹⁶ Tamże, Sprawozdanie Oddziału Informacji i Propagandy..., op. cit.
- ¹⁹⁷ Tamże, Przewodniczący i Zastępcy Obwodowych Komisji Głosowania Ludowego m. Pruszków, sygn. 1/V/24.
- ¹⁹⁸ WAP Żyrardów, Akta m. Pruszków, Zarząd Miejski w Pruszkowie, t. 575.
- ¹⁹⁹ AKW PZPR, Protokół z posiedzenia KM PPR, sekretarzy komórek partyjnych i członków obsługujących koła na terenie Pruszkowa w dniu 1 XII 1964 br., sygn. 25/II/1.
- ²⁰⁰ Tamże, Roczne sprawozdanie z działalności KM PPR w Pruszkowie z dnia 16 III 1947 r. sygn. 1/VI/112.
- ²⁰¹ Tamże, Sprawozdanie z pracy KM PPR w Pruszkowie w miesiącu listopadzie 1946 r., sygn. 1/VI/111.
- ²⁰² WAP Żyrardów. Akta m. Pruszkowa Zarząd Miejski w Pruszkowie Wykaz członków Obwodowych Komisji Wyborczych w Pruszkowie, styczeń 1947 r. t. 89, k. 56—64.
- ²⁰³ AKW PZPR, Protokół II-go posiedzenia Okręgowej Komisji Wyborczej Nr 2 w Pruszkowie w dniu 3 I 1947 r., sygn. 1/V/24.
- ²⁰⁴ Kandydaci Bloku Stronnictw Demokratycznych i Związków Zawodowych z IOkregu Nr 2, AKW PZPR, sygn. 1/V/27 r.

EDWARD KOŁODZIEJCZYK

Dulag 121

(część pierwsza)

Na północno-wschodnim skraju Pruszkowa przy ulicy 3 Maja 10 mieszczą się, powstałe na przełomie ubiegłego i obecnego stulecia, Warsztaty Kolejowe. Warsztaty te przeznaczone były do naprawiania taboru Drogi Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej. W okresie międzywojennym Warsztaty — przejęte przez PKP — rozbudowano na po-